

O'ZBEKISTON DAVLAT TABIAT MUZEYI

Degradatsiya qilayotgan
O'rmonlar va ularni qayta tiklash
Geologiya geografiya bo'limi
Urmanova Umida Turg'unovna
Tabiatmuzeyi 1876 @umail.uz

Annotatsiya: O'rmonlar yer yuzidagi eng muhim ekosistemalardan biri bo'lib, ular global iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikni saqlash, va suv resurslarini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, so'nggi o'n yilliklarda o'rmonlarning keng hududlari degradatsiyaga uchrab, ular o'zining ekologik va iqtisodiy funktsiyalarini yo'qotmoqda. O'rmonlarning degradatsiyasi bir qator omillar, jumladan, noqonuniy o'rmon kesish, tuproq eroziyasi, iqlim o'zgarishi va o'rmon ekosistemalaridagi buzilishlar natijasida yuzaga keladi.

Аннотация: Леса являются одной из самых важных экосистем на Земле, играя ключевую роль в борьбе с глобальными изменениями климата, сохранении биологического разнообразия и управлении водными ресурсами. Однако за последние десятилетия большие территории лесов подверглись деградации, теряя свои экологические и экономические функции. Деградация лесов происходит по ряду причин, включая незаконную вырубку лесов, эрозию почвы, изменения климата и нарушения в экосистемах лесов.

Annotatsion: "Forests are one of the most important ecosystems on Earth, playing a crucial role in addressing global climate change, preserving biodiversity, and managing water resources. However, in recent decades, large areas of forests have been degraded, losing their ecological and economic functions. Forest degradation occurs due to several factors, including illegal logging, soil erosion, climate change, and disruptions in forest ecosystems."

Kalit so'zlar: O'rmon degradatsiyasi, o'rmonlarni qayta tiklash, ekologik tiklanish, biologik xilma-xillik, Iqlim o'zgarishi, Noqonuniy o'rmon kesish, tuproq eroziyasi, o'rmon ekosistemalari, barqaror o'rmon boshqaruvi, tabiiy tiklanish, o'rmon ekish, Karbon saqlash, Suv resurslarini boshqarish, tuproq unumdorligi, o'rmonni boshqarish strategiyalari, mahalliy aholi ishtiroki, o'rmonni saqlash va himoya qilish, ijtimoiy va iqtisodiy ta'sir, global ekologik muammolar, barqaror rivojlanish

Ключевые слова: Деградация лесов, Восстановление лесов, Экологическое восстановление, Биологическое разнообразие, Изменение климата, Незаконная рубка лесов, Эрозия почвы, Лесные экосистемы, Устойчивое управление лесами, Природное восстановление, Лесовосстановление, Сохранение углерода,

Управление водными ресурсами, Урожайность почвы, Стратегии управления лесами, Участие местного населения, Охрана и сохранение лесов, Социальное и экономическое воздействие, Глобальные экологические проблемы, Устойчивое развитие.

Keywords: *Forest degradation, Forest restoration, Ecological restoration, Biodiversity, Climate change, Illegal logging, Soil erosion, Forest ecosystems, Sustainable forest management, Natural regeneration, Reforestation, Carbon sequestration, Water resource management, Soil fertility, Forest management strategies, Local community participation, Forest conservation and protection, Social and economic impact, Global environmental issues, Sustainable development.*

Har yili ekin maydonlarining kengayishi va insonning boshqa faoliyati natijasida 10 million gektar oʻrmonlar va oʻrmon plantatsiyalari yer yuzidan yoʻqolib bormoqda. Bu sayyoramizning biologik xilma-xilligining tez pasayishiga olib keladi.

Oʻzbekiston – oʻrmonlar maydoni kam boʻlgan mamlakat. Hisoblarga koʻra, ular 3,68 million gektarni egallaydi, bu mamlakatdagi barcha yer maydonlarining 8,6 foiziga toʻgʻri keladi. Soʻnggi 30 yil ichida oʻrmonlar maydoni chorvachilikning nazoratsiz rivojlanishi, turli sohalarda foydalanish uchun yogʻochga boʻlgan talabning ortishi va energiya manbalari juda taqchil boʻlgan qishloq joylarida yoqilgʻi sifatida ishlatilishi, shuningdek, oʻrmon hududlari hisobidan sugʻoriladigan dehqonchilikni kengaytirilishi hisobiga kamaydi. oʻrmonlar degradatsiyasiga sabab boʻlgan yana bir omil iqlim oʻzgarishi boʻlib, bu yongʻinlarning koʻpayishiga, zararkunandalar hujumiga va oʻrmonlarda daraxtlar kasalliklarining oshishiga olib keldi.

Degradatsiya" soʻzi polyak tilidan olingan boʻlib, (Degradaya-lotin tilida esa degradation) "sekin-astalik bilan kamayish" va "pastga ketish" degan maʼnoni anglatadi. oʻrmonlarning degradatsiyasi antropogen omillar yoki tabiiy omillar taʼsirida oʻrmon plantatsiyalarining hayotiyliigi va nobud boʻlishi. oʻrmonlarning degradatsiyasi daraxtlarning hayotiy holatining pasayishi va oʻrmon podalarining qurishi, oʻsimliklarning nobud boʻlishi, biologik samaradorlikning pasayishi, oʻrmon ekologik tizimlarining tuzilishini soddalashtirish va turlar xilma-xilligini kamaytirishda namoyon boʻladi.

Oʻrmon degradatsiyasining asosiy omillari atrof-muhitning texnogen ifloslanishi, oʻrmon yongʻinlari, yogʻoch kesish, yaylovlar, dam olish va hokazolardir. XX asrning ikkinchi yarmida oʻrmonlarning buzilishining asosiy omillaridan biri. Ayniqsa, Shimoliy Evropa va Sibirning zich oʻrmonli hududlarida konsentratsiyalangan kesish eʼlon qilindi. Konsentrlangan kesilgan oʻrmonlar 1 gektarga oʻrtacha oʻsishning pastligi, eng yomon yogʻoch sifati va yomon assortiment tuzilishi bilan ajralib turadi. Oʻrmon xoʻjaligining bunday usuli ignabargli oʻsimtalarni mayda bargli daraxtlar bilan almashtirishga, shuningdek, katta maydonlarda oʻrmon resurslarining kamayib ketishiga olib keldi. Ayni paytda konsentratsiyalangan kesish taqiqlangan.

Oʻrmon yongʻinlari Oʻrmonlarga katta zarar etkazadi. Yangi oʻzlashtirilgan hududlarda oʻrmon yongʻinlari koʻpaymoqda. Qurilayotgan shahar va qishloqlar, qurilayotgan yoʻllar va boshqa kommunikatsiyalar yaqinidagi yongʻinlarning chastotasi shu kabi obʼektlardan uzoqda joylashgan hududlarga qaraganda hayratlanarli darajada yuqori. Yongʻinlar hali ham oʻrmonlarning nobud boʻlishining asosiy sabablaridan biri boʻlib qolmoqda, ayniqsa, ularni oʻchirish qiyin boʻlgan aholi siyrak hududlarda.

Oʻrmonlarning degradatsiyasiga olib keladigan antropogen taʼsirning eng halokatli turlaridan biri sanoat obʼektlari va aholi punktlari, gaz va neft quvurlari qurilishi, konlarni ochiq usulda qazib olish, zararli gazsimon moddalar, suyuqliklar va changlarni chiqarish natijasida atrof-muhitning texnogen ifloslanishidir. Sanoat korxonalari atmosferaga. Oʻrmon Oʻsimliklariga salbiy taʼsir darajasi boʻyicha ftor, xlor, oltingugurt va azot birikmalari alohida xavf tugʻdiradi. Oʻrmonlarning buzilishi

darajasi chiqindilarning tarkibi va hajmiga, davomiyligiga, ta'sir intensivligiga va ifloslanish manbasidan masofaga bog'liq.

Ifloslanishga eng sezgir ignabargli turlar bo'lib, ularda ifloslanish xlorofill miqdorining pasayishi, igna va skelet novdalarining umrining qisqarishi, kurtaklar o'sishining pasayishi va radial o'sishi tufayli ignalarning xloroziga olib keladi. magistral va buning natijasida daraxtlarning hayotiy holati va o'rmonzorlarning samaradorligi pasayadi. Texnogen ifloslanish ta'sirida o'rmon degradatsiyasining dastlabki bosqichlarida o'rmon ekotizimlarining ifloslanishiga eng sezgir turlarning, ayniqsa briofitlar va likenlarning yo'qolishi tufayli turlarning xilma-xilligi kamayadi. O'rmon degradatsiyasining keyingi bosqichlarida ko'plab daraxt turlarining ko'chatlari va qayta o'sishi nobud bo'ladi. Zaharli moddalarning kuchli va uzoq muddatli ta'siri bilan o'rmon ekotizimlarida tarkibiy o'zgarishlar ro'y beradi: axlat buziladi, mox-lixen qatlami yo'qoladi, O't-buta qatlamining tur xilma-xilligi kamayadi, daraxtlarning o'sishi susayadi va o'rmonzor quriydi. O'rmon degradatsiyasiga rekreatsion digressiya misol bo'la oladi, bunda o'simliklarga zarar yetkaziladi, o'rmon hosil qiluvchi turlarning qayta tiklanishi buziladi, o'rmon faunasi va florasining miqdoriy va sifat tarkibi va tuzilishi, ayniqsa, yer qoplami o'zgaradi.

O'rmonlar degradatsiyasining dastlabki bosqichida begona o'tlar ta'sirida turlar xilma-xilligi ortadi, keyingi bosqichlarida esa kamayadi. O'rmon axlatlarini oyoq osti qilish va yo'q qilish qashshoqlashishiga, siqilishiga, tuzilishga mos kelmasligiga, tuproqlarning suv o'tkazuvchanligi va aeratsiyasining pasayishiga olib keladi. Ular tuproqning gidrologik va harorat rejimlariga va o'simliklarning mineral oziqlanish sharoitlariga aylantiriladi. Bu ko'chatlar to'liqligining pasayishiga, zararkunandalar va kasalliklardan daraxtlarning shikastlanishiga, ularning o'sishi va barg yuzasining pasayishiga, pirovardida daraxtlarning o'z vaqtida qarishi va nobud bo'lishiga olib keladi. Dam olish yukining ortishi bilan o'simliklarning miqdori kamayadi, ularning katta qismi bostiriladi yoki shikastlanadi. Keyinchalik dam olish yukining ortishi bilan o'rmonzorning tarkibi va tuzilishi soddalashtiriladi va daraxt o'simliklari juda parchalangan park tipidagi o'rmonzor shakllanadi.

O'rmon va butazorlarning yo'q qilinishi xuddi yuqoridagidek, yerga salbiy ta'sir qiladi. Ayniqsa, O'zbekistonda ko'plab uchraydigan qurg'oqchil va tog'li

hududlarda bu muhim masaladir. Cho‘l hududidagi daraxt va butalarning atrofida mahalliy koloniyalar rivojlanadi, ya'ni bu yerda ko‘plab o‘simlik va hayvon turlari yashaydi. Bu jamoalar qumlarining siljishini to‘xtatib turadi hamda shamol tezligini pasaytirib, shamol eroziyasiga to‘sqinlik qiladi. Bunday daraxt va buta jamoalari cho‘l hayvonlari uchun qulay yashash joyi yaratadi va ko‘chmanchi chorvadorlar foydalanadigan yem–xashak turlarining rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi. Bundan tashqari, ular muhim ekologik funktsiyalarni bajaradi, shuning uchun cho‘lda daraxtlarni kesganda nafaqat bir daraxtning, balki butun cho‘l jamoasining hayoti havf ostida qoladi. Tog‘larda ham o‘rmonlar bir qator ekologik funktsiyalarni bajaradi. Tog‘ o‘rmonlari yo‘q qilinganda, nafaqat shu yerdagi ekotizimning, balki odamlarning ham hayoti havf ostida bo‘ladi: tog‘lardagi o‘simlik qoplamining yo‘q qilinishi tez sodir bo‘ladigan tabiiy ofatlarga olib keladi – sel, yer va qor ko‘chkilari. Aholi daraxt va butalarni ovqat pishirish va uylarni isitish maqsadida kesadi, lekin daraxtlar sonini qayta tiklash bilan shug‘ullanmaydi. Ba'zi daraxt turlari uy qurishda ham ishlatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘rmonlar va ekologiya – O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi, 2020 yil.
2. O‘rmonlarni qayta tiklash va boshqarish – D. R. Ahmadov, T. R. Tursunov, 2018 yil.
3. Barqaror o‘rmon boshqaruvi – F. A. Jumanov, O‘zbekiston O‘rmon xo‘jaligi ilmiy tadqiqot instituti, 2019 yil.
4. O‘rmon degradatsiyasi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ta’siri – A. T. Murodov, 2021 yil.
5. Iqlim o‘zgarishining o‘rmon ekosistemalariga ta’siri – M. M. Xudoyberganov, 2017 yil.
6. O‘rmonlarni qayta tiklash va barqaror boshqarish strategiyalari – O‘zbekiston Ekologik jamiyatining ilmiy ma’ruzalar to‘plami, 2016 yil.
7. Деградация лесов и восстановление экосистем – В. А. Жуков, Москва: Издательство «Наука», 2015 год.
8. Лесовосстановление и лесозэкология – Н. С. Боровик, Санкт-Петербург: Издательство «Геос», 2018 год.
9. Устойчивое лесоуправление и восстановление экосистем – В. В. Ковтун, Москва: Издательство «Экология», 2017 год.